מַאי, האם אומרים שכיון שארבע השדות שסביבותיה לא נשדפו אין זו מכת מדינה, או שיכול לומר לו שלא נשדפו רק מפני שהיו זרועות שחת, אבל אם היו זרועות בתבואה היו נשדפות כשאר השדות שסביבותיהן, ונחשבת מכת מדינה ומנכה לו מדמי חכירתו.

ואם נאמר ששדות שחת שלא נשדפו אין זו הפסקה מפני פורענות שאר השדות, כיון שהגזירה לא נגזרה אלא על התבואה, ואם היו בשדות אלו תבואה היו אף הן משתדפות, עדיין יש להסתפק באופן שהפסיקו בין שדה זו לשאר השדות השדופות, שדות של זֶרַע מאכל אַחֵר, מַאי, האם יש לומר שעל זרע אחר לא נגזרה מכת המדינה, או שכיון שהוא זרע מאכל הרי הוא בכלל הגזירה כתבואה, וכיון שלא נשדפו השדות מוכח שאין זו מכת מדינה אלא מזלו של החוכר גרם לו שתשתדף השדה כשהיא אצלו.

ואם נאמר שזרע אחר הרי הוא כשחת שעליו לא נגזרה מכת המדינה, עדיין יש להסתפק באופן שבשדה זו ובשאר השדות השדופות גדלו חיטים, ובשדות שסביבות שדה זו המפסיקות בינה לשאר השדות גדלו שעורים, או להיפך, האם חִיטֵּי לְגַבֵּי שְׂעוֹרִים כְּזֶרַע אַחֵר דָּמֵי – נחשבים כזרע אחר ולא עליהם נגזרה הגזירה, ולפיכך אינם נחשבים הפסקה מפני מכת מדינה, אוֹ לֹא.

ספק נוסף בענין מכת מדינה: אם שדות כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לקו בְּשַׁדָּפוֹן שהוא התרוקנות התבואה מגרעיני הזרע, שנפלו מהשבלים מחמת רוח מזרחית חזקה שנשבה עליהן וייבשתן, וְהשדה שֶׁלּוֹ שחכר לקתה בְּיֵרָקוֹן – יובש התבואה, שצבע פני התבואה משתנה, אִי נַמִי להיפך, ששדות כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ לקו בְּיֵרָקוֹן, וְהשדה שֶׁלּוֹ לקתה בְּשַׁדָּפוֹן, יש להסתפק מַאי, האם נחשב ששדה זו לקתה במכת מדינה אף שלא לקתה ממש במכת המדינה, כיון שלקתה במכה דומה, או שכיון שלא לקתה ממש באותה מכה כשאר השדות אין מכתה נחשבת כמכת מדינה.

מסקנת הגמרא בכל הספיקות האחרונים היא, תֵּיקוּ – שספיקות אלו עדיין במקומם עומדים, ולא נפשטו.

הגמרא מסתפקת במקרים נוספים שהוכתבה השדה החכורה, האם נחשבים כמכת מדינה או לא: אם אָמַר לֵיהּ בעל השדה לחוכר, זְרָעָהּ – זרע שדה זו בְּחִיטֵּי, וְאָזַל הוּא – והלך החוכר וְזָרְעָהּ בְּשַׂעֲרֵי [שעורים], וְאִשְׁתַּדּוּף רוּבָּא דְּכָאנָא – ונשדפו רוב שדות הבקעה שבה נמצאת השדה, שהיו גם הם זרועות בשעורים, וְכֵן אִשְׁתַּדּוּף נַמֵּי הָנָךְ שַׂעֲרֵי דִּילֵיהּ – נשדפו גם השעורים שצמחו בשדהו, מַאי, מִי אַמְרִינַן דְּאָמַר לֵיהּ – שיכול החוכר לומר לבעל השדה, אִילּוּ זָרַעְתָּהּ – אם היית זורע בשדך חִיטֵּי, הֲוָה נַמֵּי מְשָׁתְּרְפָא – גם אז היתה נשדפת מחמת מכת המדינה, ואין חילוק בין חיטים לשעורים לענין זה, אוֹ דִלְמָא מָצֵי אָמַר לֵיהּ בעל השדה לחוכר, אִילּוּ זָרַעְתָּהּ בְּחִיטֵּי, הֲוָה מַקֵּים בִּי – היה מתקיים בי מאמר הכתוב (איוב כב כח) 'וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ', שיש לדרוש בכוונת הפסוק, שאם הנך מבקש מה' שיתן לך דבר, הרי הוא נותנו לך, ואני בקשתי רק שאצליח בגידול חיטים בשדותי, ולא בקשתי שאצליח בגידול שעורים, ולכן אם לא היית זורע שעורים אלא חיטים כבקשתי, לא היתה התבואה ניזוקת מחמת מכת המדינה, משום בקשתי.

פושטת הגמרא את הספק: מְסְתַּבְרָא דְּאָמַר לֵיהּ המחכיר לחוכר, אִי זָרַעְתָּהּ חִיטֵּי – שאכן יכול בעל השדה להשיב לחוכר, אִי זָרַעְתָּהּ חִיטֵּי – אם היית זורע חיטים ולא שעורים, לא היתה תבואתי ניזוקת אלא הֲוָה מַקֵּים בִּי – היה מתקיים בי מאמר הכתוב 'וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְעַל דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר', שהיה ה' שומע לבקשתי והייתי מצליח בגידול התבואה.

ספק נוסף: אם נִשְׁתַּדְּפוּ כָּל שאר שְׂדוֹתָיו שֶׁל הַמַּחְכִּיר – בעל השדה, וְאִשְׁתַּדּוּף נַמֵּי הָא בַּהֲדַייהוּ – וגם שדה זו שהחכיר נשתדפה עמם, וְלֹא אִשְׁתַּדּוּף רוּבָּא דְּכָאנָא – אבל לא נשתדפו רוב שדות הבקעה, מַאי, מִי אַמְרִינַן שַׁבַּיָּון דְּלֹא אִשְׁתַּדּוּף רוּבָּא דְּכָאנָא – שלא נשתדפו רוב שדות הבקעה, אין זו מכת מדינה וְלֹא מָנֵכֵי לֵיהּ – אין החוכר יכול לנכות לבעל השדה מדמי החכירה, כיון שמזלו של החוכר גרם לו, אוֹ דִלְמָא שַׁבַּיָּון דְּאִשְׁתַּדּוּף כּוּלְּהוּ אַרְעָתֵיהּ – שנשתדפו כל שדותיו של המחכיר, מָצֵי אָמַר לֵיהּ החוכר, הַאי – מה שנשתדפה שדה זו, מְשׁוּם לַתָּךְ דִּידָךְ – משום שמזלך הרע גרם לכך הוּא, דְּהָא – שהרי מְשְׁתַּדְּפוּ כָּל שְׂדוֹתֶיךָ, ולכן בדין הוא שתפסיד מכך, ואנבה לך מדמי החכירה.

פושטת הגמרא את הספק: מְסְתַּבְרָא דְּאָמַר לֵיהּ המחכיר לחוכר, אִי – אם היו שדותי נשדפות רק מְשׁוּם לַתָּאי דִּידִי – שמזלי הרע גרם, הֲוָה מְשַׁתַּיֵּיר לִי פּוּרְתָּא – היה נשאר לי מעט קרקע שהתבואה הגדילה בה לא היתה נשדפת, בְּדִכְתִיב (ירמיה מב ב) שאמרו שארית הפליטה שנשארו בארץ ישראל לאחר חורבן בית המקדש הראשון והריגת גדליהו בן אחיקם, 'כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה', ומבואר שגם כשמזלו של אדם גרם לו להנזק, משאיר לו ה' מעט ממה שהיה לו, ובהכרח שמזלך גרם לשדפון שדה זו, ולכן אין החוכר מנכה למחכיר מדמי החכירה.

ספק נוסף: נִשְׁתַּדְּפוּ כָּל שְׂדוֹתָיו שֶׁל חוֹכֵר, וְאִשְׁתַּדּוּף רוּבָּא דְּכָאנָא – ונשתדפו רוב שדות אותה בקעה שבה נמצא השדה שחכר, וְאִשְׁתַּדּוּף נַמֵּי הָא בַּהֲדַייהוּ – וגם שדה זו שחכר נשתדפה עמן, מַאי, מִי אַמְרִינַן שַׁבַּיָּון דְּאִשְׁתַּדּוּף רוּבָּא דְּכָאנָא – שנשתדפו רוב שדות הבקעה, נחשב למכת מדינה וּמָנֵכֵי לֵיהּ החוכר למחכיר את ההפסד מדמי חכירתו, אוֹ דִלְמָא שַׁבַּיָּון דְּאִשְׁתַּדּוּף כּוּלְּהוּ אַרְעָתֵיהּ – שנשתדפו כל קרקעותיו של החוכר, מָצֵי אָמַר לֵיהּ המחכיר, איני חייב לשאת עמך בהפסד שהפסדת משדפון שדה זו, כיון שמְּשׁוּם לַתָּךְ דִּידָךְ – המזל הרע שלך שגרם הוּא, דְּהָא מְשְׁתַּדְּפוּ – שהרי רואים זאת בכך שנשתדפו כָּל שְׂדוֹתֶיךָ.

פושטת הגמרא את הספק: מְסְתַּבְרָא דְּאָמַר לֵיהּ המחכיר לחוכר, מְשׁוּם לַתָּאךְ הוּא – משום מזלך הרע גרם שנשתדפה השדה ולא מחמת מכת המדינה, שהרי נשתדפו כל שדותיך.

שואלת הגמרא: אַמַּאי – מדוע יכול לומר לו כך, הלא הָכָא נַמֵּי נֵימָא לֵיהּ – גם כאן יכול החוכר להשיב לו כפי שאמרנו לעיל שיכול המחכיר להשיב לחוכר כשנשתדפו כל שדותיו, אִי מְשׁוּם לַתָּאי דִּידִי הוּא – אם השדפון הוא מחמת מזלי הרע שגרם, הֲוָה מְשַׁתַּיֵּיר לִי פּוּרְתָּא – היה נשאר לי מעט שלא היה נשדף, דַּהֲוָה מְקַיְּים בִּי – משום שהיה מתקיים בי מה שאמרו שארית הפליטה 'כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה', אלא ודאי מכת המדינה גרמה לשדפון זה ועליך להפסיד.

משיבה הגמרא: אין החוכר יכול לטעון כך למחכיר, מְשׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ המחכיר, אִי הֲוָה חֲזִית לְאִשְׁתַּיוּרֵי לָךְ מִידֵי – אם היית רואי לכך שתשאר לך שדה שלא נשדפה, לא היתה נשארת לך שדה זו שחכרת, אלא הֲוָה מְשַׁתַּיֵּיר לָךְ מִדְּנַפְשָׁךְ – היתה נשארת לך שדה משדותיך, אלא ודאי מכיון שלא נשארה לך שדה כזו, ודאי מזלך הרע גרם שאינך ראוי לכך ועליך להפסיד הכל, וממילא גם השדה שחכרת נשדפה מסיבה זו, ואני איני צריך להפסיד מכך, אלא תשלם לי את כל דמי החכירה ותפסיד אתה לבדך.

הגמרא חוזרת למחלוקת לעיל (קה:): מהי מכת מדינה, ומקשה על שתי השיטות בזה: מֵיתִיבֵי – הקשו בני הישיבה, על השיטות שמכת מדינה היא שנשתדפו רוב שדות הבקעה או השדות שסביב, הרי שנינו במשנה (ערכין כט:), המוכר את שדהו בשעת היובל, אינו מותר לגאול אותה מן הקונה בטרם תעבורנה שתי שנים מזמן שמכרה, שנאמר במוכר קרקע לחבירו (ויקרא כה טו) 'בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכֹּר לָךְ', ואם הָיְתָה אחת משתי שנים אלו שָׁנַת שַׁדָּפוֹן וְיֶרֶקוֹן, אוֹ שנת שְׁבִיעִית שאסור לזרוע בה תבואה בארץ ישראל, אוֹ שָׁתֵּי שָׁנִים אלו כְּשָׁנֵי אֵלְיָהוּ שלא ירדו גשמים ולא גדלה תבואה בעולם כלל (מלכים א' יז א–ז), אֵינוֹ – אין זמן זה עוֹלֶה לוֹ מִן הַמְּנָיָן של שתי השנים שאסור לגאול ממנו את השדה, אלא יש להמתין תקופה נוספת כזמן זה, מפני שנאמר בפסוק 'שְׁנֵי תְבוּאֹת' דהיינו שנים שגדילה בהן תבואה, ובשנים אלו לא גדלה תבואה כלל.

מדייקת הגמרא: קָתָנֵי שאם היו שנות שַׁדָּפוֹן וְיֶרֶקוֹן אינן עולות לו מן המנין, והרי זה הֵיכָא דְּשָׁנֵי כְּשָׁנֵי אֵלְיָהוּ – בדומה למה שכתוב אחר כך שאם היו כשני אליהו אינן עולות לו, ויש ללמוד מכך שמה – כשם ששְּׁנֵי אֵלְיָהוּ היו שנים דִּלְא חֲוֵי – שלא היתה בהן

המשך בעמוד רטו

תְּבוּאָה כְּלָל, אַף הָכָא נַמִּי – גם שנים אלו של שדפון וירקון מדובר דְּלֹא הֲוֵי תְּבוּאָה כְּלָל, דהיינו שנתקלקלה התבואה בכל המקומות בעולם. ויש לדייק מכך, אֲבָל דְּאִיכָּא – אם היתה בשנים אלו תְּבוּאָה בשאר מקומות בעולם, אף שבבקעה שבה נמצאת השדה או בשדות שסביבותיה לא היה תבואה, הדין הוא דַּמַלְקֵא לֵיהּ – עולות לו למנין השנים של המכירה, וְלֹא קָאָמְרִינַן – ולא אומרים שְׁמָצָּת מְדִינָה הִיא מה שלא גדלה סביבות השדה, אלא מזלו של הלוקח גרם לו כך ומשמים קנסוהו, ולא כשיטות המובאות לעיל בסוגייתינו שאף במקרים אלו נקראת המכה מכת מדינה, ומנכה החוכר את ההפסד למחכיר מדמי החכירה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אמנם בכל המקומות אומרים שאף אם נתקלקלה התבואה בכל סביבות השדה נקראת מכת מדינה, וְשַׁאנֵי הָתָם – שונה הדין במוכר שדהו שרק כשאין תבואה כלל בכל המקומות אין שנים אלו עולות להם ממנין המכירה, משום דְּאָמַר קְרָא – שכתוב בפסוק בענין זה (ויקרא כה טו) 'בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ', שיש לדייק שכל הַשָּׁנִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תְּבוּאָה בָּעוֹלָם הן בכלל זה, ואף אם ישנה תבואה במקום אחר לגמרי ולא סביבות שדהו.

שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי לְרַב כַּהֲנָא, אֶלָּא מֵעַתָּה שיש לרבות מן הפסוק שכל שנה שהיא בכלל 'שְׁנֵי תְּבוּאוֹת' דהיינו שיש בה תבואה במקום אחר בעולם, עולה למנין השנים שממתין המוכר קודם שיגאל את השדה שמכר, אם כן שנת הַשְּׁבִיעִית גם היא תַּעֲלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן להחשב בכלל 'שני תבואות', דְּהָא – שהרי אף שאינו יכול לזרוע תבואה בשדהו שבארץ ישראל, מכל מקום אִיכָּא – הרי ישנה תְּבוּאָה בְּחוּצָה לָאָרֶץ, ומדוע מבואר במשנה ששנת השביעית אינה עולה מן המנין.

משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב כהנא לרב אשי, שנת הַשְּׁבִיעִית אינה נחשבת שנת תבואה, אף שבחוצה לארץ אפשר לזרוע, משום דַּאֲפְקַעֲתָא דְּמַלְכָּא הִיא – שהיא הפקעה במצות המלך ה', שבטל את בעל השדה מלזרוע תבואה בשדהו בשביעית, וכיון שאינה ראויה לתבואה בארץ כיון שאסור לזרוע, לכן אינה בכלל 'שני תבואות' שנאמר בפסוק ואינה עולה למנין שנים אלו.

שבה הגמרא ומקשה: אָמַר לֵיהּ מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ [–בנו] דְּרַב מָרִי לְרַבִינָא, אֶלָּא מֵעַתָּה ששנת השביעית אינה נחשבת שנת תבואה אף שגדילה בה תבואה בחוצה לארץ, משום שאסור לזרוע בה תבואה, אם כן שנת הַשְּׁבִיעִית לֹא תַּעֲלֶה לוֹ – למקדיש שדהו ובא לפדותה, מִן הַגֵּירוּעַ – לְמָה שצריך לגרוע מדמי פדיונו, שהרי אם הקדישה אחר היובל ורוצה לפדותה מיד צריך לשלם חמשים שקל כסף (ויקרא כז טז), דהיינו חמישים סלעים, ואם פודה מאוחר יותר גורע מן הפדיון (שם כז יח), והשיעור אחד מארבעים ותשעה חלקים לכל שנה כדלהלן, לפי החשבון שנותרו ארבעים ותשע שנים עד היובל הבא, ואם שנת השביעית אינה עולה למנין השנים היה צריך לחלק גירוע הפדיון לארבעים ושנים חלקים, דהיינו להפחית מן החשבון את שבע שנות השביעית, ואם כן אַלְמָה תְּנַן – מדוע שנינו במשנה (ערכין כה.), שאם רוצה לפדות השדה שהקדיש נוֹתֵן סֶלַע וּפוֹנְדִיוֹן [–מטבע שהוא אחד מארבעים ותשעה חלקים מסלע] לְכָל שָׁנָה, ומבואר שמחלקים הפדיון לארבעים ותשעה חלקים ולא לארבעים ושנים, ושנות השביעית עולות מן המנין.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבינא למר זוטרא בנו של רב מרי, בענין המוכר שדהו ורוצה לגואלה כתוב שיכול לגאול רק לאחר שתי שנים הנחשבות 'שְׁנֵי תְּבוּאוֹת', ולכן אין שנת השביעית עולה למנין שנים אלו, כיון שאסור לזרוע בה תבואה ואינה שנת תבואה, אבל במקדיש שדהו ורוצה לפדותה שַׁאנֵי הָתָם – שם שונה הדבר, כיון שלא כתוב שצריך שיהיו השנים 'שְׁנֵי תְּבוּאוֹת' כדי שיהא ראוי לפדיון, וממילא אין זה תלוי כלל אם היתה שנת תבואה או לא, אלא צריך שתהא השדה ראויה לתשמיש כלשהו, ואם כן גם בשביעית ראויה הקרקע לתשמיש אחר אף שאסור לזרוע בה, דְּחֵזְיָא לְמִשְׁטַחְא – שראויה היא לשטוח בָּהּ פֵּרֵי, ולכן שנת השביעית הרי היא בכלל מנין השנים לענין גירוע פדיון ההקדש.

הגמרא עוברת לדון בעצם דברי המשנה, שאם היתה מכת שדהו מכת מדינה, מנכה החוכר למחכיר את ההפסד מדמי החכירה: אָמַר שְׁמוּאֵל, מה ששנו במשנה לשיטת תנא קמא שבמכת מדינה מנכה החוכר, לֹא שָׁנוּ זאת אֶלָּא כְּשֶׁזָּרַע החוכר וְצָמְחָה, וַאֲכָלָהּ חָגָב לתבואה שצמחה בה, או נשדפה, אֲבָל אם לֹא זָרַע כָּלָל, ונשתדפו רוב שדות הבקעה של אותה שדה, לֹא מנכה למחכיר את ההפסד שהיה נגרם אם היה זורע והיתה התבואה נשדפת, משום דְּאָמַר לֵיהּ המחכיר לחוכר, אִילּוּ זָרַעְתָּה – אם היית זורע את השדה, אפשר דַּהֲוָה מְקַיֵּים בִּי מאמר הכתוב (תהלים לז יט) 'לֹא יֵבֹשׁוּ בְּעֵת רָעָה וּבִימֵי רְעָבוֹן יִשְׂבָּעוּ', דהיינו שאף בעת רעה ובימי רעבון היתה צומחת לי תבואה מעולה בשדה והייתי שבע ממנה, ואתה גרמת לי להפסיד זאת בכך שלא זרעת את השדה כלל, ולכן איני צריך להפסיד מדמי חכירותי.

הגמרא מקשה על דברי שמואל: מָתִיב רַב שֵׁשֶׁת, הרי שנינו בברייתא (לעיל מא.), רוֹעֶה שֶׁהָיָה רוֹעֶה עדר חבירו, וְהִנִּיחַ עֶדְרוֹ שהיה רועה, וּבָא לָעִיר, ולאחר שהלך בָּא זְאֵב וְטָרַף בהמות מן העדר, וּבָא אֲרִי וְדָרַס אותן, אֵין אוֹמְרִים שודאי אִילּוּ הָיָה הרועה שָׁם הָיָה מַצִּיל את הבהמות מהם, אֶלָּא אוֹמְדִין אוֹתוֹ – את הרועה, אִם יָכוֹל לְהַצִּיל בהמות מארי וזאב שלא יטרפום חַיָּיב לשלם על מה שהלך וטרפום, וְאִם לָאו פָּטוּר, שהרי זה ככל אונס שאינו יכול להציל ממנו שפטור, ולא גרע במה שלא היה שם. וְלִפְלִי דברי שמואל קשה אַמַּאי פטור אם לא היה יכול להציל, נֵימָא לֵיהּ – הרי יכול בעל הבהמות לומר לו, אִי הֲוֵית הָתָם – אם היית שם, הָוֶה מְקַיֵּים בִּי מה שאמר דוד לשאול בשרצה להלחם בגָלְיַת הפלישתי 'גַּם אֶת הָאֲרִי גַּם (את) הַדֹּוב הִכָּה עַבְדֶּךָ', דהיינו שהיה מתרחש נס והיית יכול להתגבר על חיות הטרף ולהציל את בהמותי, ועתה שהלכת לא נתקיים נס זה, וטענה טובה היא, כשם שיכול בעל השדה לטעון כך על חובר שלא זרע את שדהו שאם היה זורע היה מתרחש נס והיתה צומחת תבואה מעולה על אף שברוב שדות הבקעה נתקלקלה התבואה.

מתרצת הגמרא: במקרה של הברייתא לא יכול בעל הבהמות לומר כן, מְשׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ – שיכול הרועה להשיב לו, אִי חֲיֵית לְאִיתְרַחושֵׁי לָךְ נֵיסָּא – אם אכן היית ראוי שיתרחש לך נס כזה שהייתי מנצח את חיות הטרף אילו הייתי שם, הרי אף אם לא הייתי שם הָוֶה אִיתְרַחֵישׁ לָךְ נֵיסָּא – היה מתרחש לך נס גדול יותר, כְּפִי הנס שקרה לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא (תענית כה.) דְּמַתְיָין עֲיֵירֵי דּוּבֵּי בְּקַרְנַיְיהוּ – שהביאו עיזים שהיו אצלו דובים בקרניהם, דהיינו שהבהמות היו מתגברות בעצמן על חיות הטרף, וכיון שלא קרה בבהמותיך נס כזה, מוכח שאינך ראוי גם לנס שהייתי מנצח את החיות אף שאיני יכול להציל במקרה רגיל.

מקשה על כך הגמרא: וְנֵימָא לֵיהּ בעל הבהמות לרועה, נְהִי דְּלָנְיסָא רַבָּה לֹא הָוֶה חֲזִינָא – אף שאיני ראוי לנס גדול כל כך שיתגברו הבהמות על חיות הטרף כפי שקרה אצל רבי חנינא בן דוסא, מכל מקום לְנִיסָא זוּטָא

חֲזִינָא – אני ראוי לנס קטן יותר שהיית מתגבר על חיות הטרף, ועדיין קשה לפי שמואל שבעל השדה יכול לטעון שהיה מצליח בזריעת שדהו אף שרוב השדות נתקלקלו, מדוע גם כאן אין בעל הבהמות יכול לטעון לרועה שהיה ראוי לנס קטן יותר, ויתחייב הרועה באונס. ונשארת הגמרא בקַשְׁיָא.

הגמרא מביאה שתי ברייתות החולקות, עד כמה פעמים חייב החוכר שנשדפה התבואה שבשדהו לחזור ולזוררה, וכל זמן שלא קיים את חיובו אינו מנכה מדמי החכירה אף במכת מדינה: תָּנֵי חֲדָא – שנינו בברייתא אחת, פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה זוֹרֶעָהּ לתבואה, כלומר אף אם זרע את התבואה פעם אחת וצמחה ונשדפה, אינו מנכה ההפסד מדמי החכירה אף אם השדפון הוא מכת מדינה, אלא זורע את התבואה פעם שניה, וּבפעם הַשְּׁלִישִׁית, כלומר אם גם לאחר הזריעה השניה נשדפה התבואה שצמחה, אֵינוֹ זוֹרֶעָהּ שוב, אלא מנכה ההפסד מדמי החכירה. וְתָנְיָא אִידָךְ – ובברייתא אחרת שנינו, שגם בפעם הַשְּׁלִישִׁית זוֹרֶעָהּ לתבואה לאחר שנשדפה בפעם השניה, ורק בפעם הָרְבִיעִית אֵינוֹ זוֹרֶעָהּ לאחר שנשדפה בפעם השלישית, אלא מנכה למחכיר את ההפסד מדמי החכירה. ולכאורה קשה סתירת שתי הברייתות, האם צריך לזרוע את התבואה בפעם השלישית, או שכבר לאחר הפעם השניה שנשדפה התבואה שוזרע מנכה ההפסד מדמי החכירה.

מיישבת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא סתירה זו, הָא – הברייתא הראשונה האומרת שכבר לאחר שנשדפה התבואה שתי פעמים אינו זורעה שוב אלא מנכה ההפסד מדמי החכירה, נשנתה כְּשִׁיטת רַבִּי שתתבאר להלן, וְהָא – הברייתא השניה שרק לאחר שנשדפה שלש פעמים אינו זורעה שוב, נשנתה כְּשִׁיטת רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שתתבאר להלן. מבארת הגמרא את השיטות, הָא – הברייתא הראשונה נשנתה כְּרַבִּי דְּאָמַר דִּבְתְרֵי זִימְנֵי הֲוֵי – שכבר בשתי פעמים שקרה דבר נחשב לְחֶזָקָה שכך יקרה גם בפעמים הבאות, וְהָא – הברייתא השניה נשנתה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל דְּאָמַר בִּתְלַת זִימְנֵי הֲוֵי – שרק בשקרה הדבר שלש פעמים נחשב לְחֶזָקָה שיקרה כך בפעמים הבאות.

הגמרא מביאה תנאי נוסף לדין המבואר במשנה, שאם זרע תבואה ואכלה חגב או נשדפה והיתה זו מכת מדינה מנכה ההפסד מדמי החכירה: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, לֹא שָׁנוּ במשנה שיכול לנכות למחכיר מדמי החכירה, אֶלָּא רק כְּשֶׁזָּרְעָהּ לתבואה וְצָמְחָה, וַאֲכָלָהּ חָגָב או נשדפה, אֲבָל זֶרְעָהּ וְלֹא צָמְחָה כלל, אינו מנכה למחכיר מדמי החכירה, מְשׁוּם שֶׁמְּצֵי אָמַר לֵיהּ – יכול לומר לו בַּעַל הַקַּרְקַע, כָּל יְמֵי הַזֶּרַע שיבואר שמנם להלן זֶרְעָא לָהּ וְאָויֵל – זרע את התבואה שוב ושוב עד שתצמח, שאולי לא הגיע עדיין זמן הראוי לזריעה. וְעַד אֵימָתַי הם ימי הזרע, שבהם צריך החוכר לנסות לזרוע את התבואה שוב. אָמַר רַב פָּפָּא, עַד הזמן דְּאָתוּ אֲרֵיסֵי מִדַּבְּרָא – שבו ישובו האריסים מעבודתם בשדה, והיינו בסוף השעה העשירית מעלות השחר, וּבאותה שעה קַיְימָא כֵּימָה אַרֵישַׁיְיהוּ – עומד הכוכב ששמו 'כימה' מעל ראשיהם, כלומר באמצע הרקיע, והזמן שבו עומד 'כימה' באמצע הרקיע בסוף השעה העשירית מעלות השחר, חל בתחילת חודש אדר, ועד אז הם ימי הזרע.

הגמרא מקשה על דברי רב פפא בענין הזמן של סוף ימי הזרע: מֵיתִיבִי. שנינו בברייתא, שה' הבטיח לנח ובניו לאחר המבול, שכל תקופות השנה לא ישבותו מלשמש בתקופתם, והם זרע וקציר, קור וחום, קיץ וחורף (בראשית ח כב), ונחלקו התנאים מאימתי מתחילות תקופות אלו. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל מְשׁוּם רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, וְכֵן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר כְּדִבְרָיו, תקופות השנה מתחילות מחציו השני של חודש תשרי, ונמצא שמשך התקופה הוא חֲצִי השני מחודש תִּשְׁרֵי, וכל חודש מַרְחֶשְׁוָן, וַחֲצִי הראשון מחודש כִּסְלֵיו, והם ימי הַזֶּרַע, שאז זורעים את רוב מיני הזרעים, והתקופה של החֲצִי השני מחודש כִּסְלֵיו, וכל חודש טֵבֵת, וַחֲצִי הראשון מחודש שְׁבָט, הם ימי הקֹר, שהקור בו קשה מן החורף ואין זורעים בו כלום, והתקופה של החֲצִי השני מחודש נִיסָן, וכל חודש אִיָּיר, וַחֲצִי הראשון מחודש סִיוָן, הם ימי הקָּצִיר, שאז קוצרים את התבואה ושאר הפירות שגדלו בשדה, והתקופה של החֲצִי השני מחודש סִיוָן, וכל חודש תַּמּוּז, וַחֲצִי הראשון מחודש אָב, הם ימי הקַּיִץ, שהעולם חם ויבש מאוד, ואז לוקטים התבואה והפירות ומייבשים התמרים והתאנים, והתקופה של החֲצִי השני מחודש אָב, וכל חודש אֱלוּל, וַחֲצִי הראשון מחודש תִּשְׁרֵי, הם ימי החֹום, שאז החום קשה יותר מימי הקיץ, וגם בו לא זורעים ולא לוקטים כלום. רַבִּי יְהוּדָה מוֹנֶה את תחילת תקופות השנה מֵחודש תִּשְׁרֵי, דהיינו שתשרי ומרחשון הם ימי הזרע, כסליו וטבת הם ימי החורף, שבט ואדר הם ימי הקור, ניסן ואייר הם ימי הקציר, סיון ותמוז הם ימי הקיץ, ואב ואלול הם ימי החום. רַבִּי שִׁמְעוֹן מוֹנֶה את תחילת תקופות השנה מֵחודש מַרְחֶשְׁוָן, דהיינו שמרחשון וכסליו הם ימי הזרע, טבת ושבט הם ימי החורף, אדר וניסן הם ימי הקור, אייר וסיון הם ימי הקציר, תמוז ואב הם ימי הקיץ, ואלול ותשרי הם ימי החום.

מבארת הגמרא את הקושיא: מַאן מֵיקֵל בְּכוּלְּהוּ – מי הוא התנא בברייתא המיקל מכולם למי שרוצה לאחר זריעותיו עד לסוף ימי הזרע, הלא הוא רַבִּי שִׁמְעוֹן שאמר שימי הזרע הם עד סוף חודש כסליו, ואילו רבי יהודה סבר שעד סוף מרחשון ורבי מאיר עד חצי כסליו, שהם קודם לכן, וְאַף התנא המיקל ביותר כְּווֹתֵי הַאי לֹא קָאָמַר – לא אמר שסוף ימי הזרע הם בזמן שאמר רב פפא, שיוצא לפי החשבון תחילת חודש אדר, שהוא יותר משני חדשים לאחר הזמן המאוחר ביותר.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא מהברייתא על רב פפא, הָא – הברייתא דיברה במקרה דְּקַבְּלָהּ הזורע לשדה מִינַּיהּ – מבעליה כדי לזורעה בְּחָרְפֵּי – במיני תבואה שצריך לזורעם מוקדם יותר בתחילת החורף, כגון חיטים ושיפון, וימי הזרע שלהם אכן מסתיימים לשיטה המאוחרת ביותר בסוף חודש כסליו, וְהָא – רב פפא דיבר במקרה דְּקַבְּלָהּ החוכר לשדה מִינַּיהּ – מן המחכיר כדי לזורעה בְּאָפְּלֵי – במיני תבואה כגון שעורים, וכן קטניות, שאפשר לזורעם מאוחר יותר בסוף החורף, וימי הזרע שלהם מסתיימים רק באדר: שנינו במשנתינו: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם קִבְּלָהּ מִמֶּנּוּ בְּמָעוֹת בין כך ובין כך אינו מנכה לו מחכורו:

הגמרא מביאה מעשה שדינו היה תלוי אם הלכה כרבי יהודה בענין זה או לא: הַהוּא גַּבְרָא דְּקַבִּיל אַרְעָא לְמֵיזְרְעָהּ בְּהוּ תּוּמֵי – שקיבל קרקע בחכירות כדי לזרוע בה שומים, והיתה הקרקע אַגּוּדָּא דִּנְהַר מַלְכָּא סָבָא – על שפת נהר הקרוי 'נהר המלך הזקן', וקבלה בְּזוּזֵי – תמורת מעות ששילם בדמי החכירה. לבסוף אִיסְתַּבַּר נְהַר מַלְכָּא סָבָא – נסתמה הליכת מימיו של הנהר הקרוי 'נהר המלך הזקן', והלכו המים לדרך אחרת, ולכן לא הצליחה זריעת השדות שעל שפת הנהר. אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבָּא – בא החוכר לפני רבא, לשאלו אם צריך הוא להפסיד מכך, או שנחשב מכת מדינה ויכול לנכות ההפסד למחכיר. אָמַר לֵיהּ רבא לחוכר, נְהַר מַלְכָּא סָבָא לֹא עָבִיד דִּמְסַכַּר – אינו רגיל להסתם, ואם כן לא עלה בדעתך כן כשחכרת את השדה, ולכן מַכַּת מְדִינָה הִיא, שהרי נפסדו כל השדות שבשפת הנהר, ולכן זִיל נַכֵּי לֵיהּ – לך ונכה את ההפסד שנגרם לך מכך למחכיר מדמי החכירה. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרָבָא, הָא אֲנַן תְּנַן – הרי אנו שנינו במשנה שֶׁרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם קִבְּלָהּ הֵימֶנּוּ החוכר בְּמָעוֹת, בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אֵינוֹ מְנַכֶּה לוֹ מִן דמי חֲכוֹרוֹ, כיון שעל המעות לא נגזרה מכת המדינה, וממילא אין המחכיר צריך להפסידן, ואם כן כיון שבמקרה זה קיבל החוכר את השדה תמורת מעות בדמי החכירה, צריך לשלמן למחכיר אף שהפסיד. אָמַר לְהוּ רבא לחכמים, לֵית דְּחָשׁ לָהּ – אין מי שחושש לַהלכה דְּרַבִּי יְהוּדָה, אלא כולם פוסקים כתנא קמא, שכשהיא מכת מדינה, מנכה החוכר למחכיר אף כשחכר ממנו במעות:

המשך בעמוד רמה

משנה

1 הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ בחכירות בִּתְמוּרָה לַעֲשָׂרָה מידות של כּוֹר
2 חִטִּים שיתן לו ממה שתצמיח השדה לְמֶשֶׁךְ שָׁנָה, וְלָקְחָה השדה,
3 שהיו החיטים שצמחו בה שדופות וכחושות, נוֹתֵן לוֹ החוכר
4 למחכיר את החיטים שהתנו מְתוּכָּה – מהתבואה שגדלה בשדה
5 זו, אף שלא צמחו כראוי, ואינו יכול לתבוע ממנו שיתן לו חיטים
6 יפות אחרות מן השוק. וכן הדין אם קרה להיפך, שאם הָיוּ חִטָּיָה
7 של השדה יָפוֹת מן הרגיל, לֹא יֹאמַר לוֹ החוכר למחכיר, הֲרֵינִי לוֹקֵחַ
8 חיטים רגילות מִן הַשּׁוּק ונותן לך, אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ את החיטים היפות
9 מְתוּכָּה:

גמרא

10 הגמרא מביאה מעשה בענין שדה שלקתה, ודנה האם דינו כדין
11 המשנה: הֲהוּא גַּבְרָא דְּקַבֵּיל אַרְעָא לְאַסְפַּסְתָּא – שקיבל קרקע
12 בחכירות כדי לגדל בה שחת, בְּכוֹרֵי דְּשַׁעֲרֵי – תמורת שעורים
13 במידת כמה כורים. זרע אותה אותו אדם בשחת, וְעַבְדָא אַסְפַּסְתָּא
14 – הצמיחה שחת, ואחר שקצר את השחת בסוף שלושים יום
15 מצמיחתה, חֲרְשָׁהּ לשדה, וְזָרְעָהּ בִּשַּׁעֲרֵי, וְלָקוּ חֲנֵי שַׂעֲרֵי – שעורים
16 אלו שזרע. שָׁלְחָהּ רַב חֲבִיבָא מְסוּרָא דִּפְרָת [–הסמוכה לנהר פרת]
17 את שאלת מקרה זה, לְקַמֵּיהּ [–לפניו] דְּרַבִינָא, כִּי הַאי גַּוְונָא מַאי –
18 מה הדין במקרה זה, כִּי לְקָתָה שנותן לוֹ מְתוּכָּה דָּמֵי – האם מקרה
19 זה דומה לדין במקרה של המשנה כשחכר שדה תמורת חיטים
20 וזרעה חיטים ולקתה, שנותן לו מתוכה, אוֹ לֹא, שהרי לא חכרה
21 כדי לזורעה בשעורים. אָמַר לֵיהּ רבינא לרב חביבא, מִי דָּמֵי מקרה
22 זה למקרה של המשנה, הלא הָתָם במשנה שהחכירה בעליה כדי
23 לזרוע בה שעורים, לֹא עַבְדָא אַרְעָא שְׁלִיחוּתָא דְּמָרָהּ – לא עשתה
24 הקרקע את שליחות בעליה, כיון שלא הצמיחה חיטים טובים
25 אלא שדופים, ולכן יכול ליתנם לבעליה, כיון שזה הפסד שלו.
26 אבל הָכָא כשהחכירה כדי לזרוע בה שחת, ופסק עמו שיביא לו
27 שעורים מן השוק, הרי עַבְדָא אַרְעָא שְׁלִיחוּתָא דְּמָרָהּ – עשתה
28 הקרקע שליחות בעליה והצמיחה שחת, ואילו היה זורעה שוב
29 בשחת היתה צומחת כראוי, אלא שהוא זרעה שעורים
30 ונתקלקלה, ואם כן אין בעליה צריך להפסיד את השעורים שפסק
31 עמו שיביא לו מן השוק.
32 הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זה, ודנה האם דינו כדין המשנה:
33 הֲהוּא גַּבְרָא דְּקַבֵּל פַּרְדֵּם מֵחֲבֵירֵיהּ – שקיבל כרם מחבירו לגדל בה
34 ענבים, בְּעֶשֶׂר דֵּנֵי חֲמָרָא – תמורת עשר חביות יין מענבים אלו,
35 ולבסוף תַּקִּיף הֲהוּא חֲמָרָא – החמיץ היין שהיה בתוך החביות. סָבַר
36 רַב כָּהֲנָא לְמֵימַר הֵיינוּ מַתְנִיתִין – שמקרה זה דומה למקרה של
37 המשנה, שאף אם לָקְתָה השדה נוֹתֵן לוֹ מְתוּכָּה. אָמַר לֵיהּ רַב אַשִׁי,
38 מִי דָּמֵי, הלא הָתָם במשנה לֹא עַבְדָא אַרְעָא שְׁלִיחוּתָא, שהרי
39 החכירה כדי לזרוע שם חיטים ולא הצמיחה אותם, אבל הָכָא
40 שהחכירה כדי לגדל בה ענבים, הרי עַבְדָא אַרְעָא שְׁלִיחוּתָא וגידלה
41 ענבים, אלא שהיין שיצא מהם החמיץ אחר כך, ואם כן צריך
42 להביא לו יין אחר טוב מן השוק. ומוֹדֶה רַב אַשִׁי בְּעִינְבֵי דְּהַדּוּם –
43 בענבים שהתליעו לאחר שקטפם מהכרמים, וּבְשָׁדֶה שֶׁלָּקְתָה
44 בְּעוֹמְרֵיהָ, שעומרי התבואה שבה נשדפו לאחר שקצרם, כשהיו
45 עדיין שטוחים בשדה לייבשם בימות הקיץ, שכיון שעדיין הם
46 צריכים לקרקע לשוטחם עליה לייבוש, לכן נחשב שלא עשתה
47 הקרקע שליחות בעליה, ונותן לו החוכר מהם, ואינו צריך להביא
48 אחרים מן השוק:

משנה

49 המשנה דנה בחוכר שדה מחבירו, האם מותר לו לזרוע דבר אחר
50 ממה שלשם זריעתו חכר את השדה:
51 הַמְקַבֵּל שָׂדֶה מֵחֲבֵירוֹ בחכירות כדי לִזְרָעָהּ שְׁעוֹרִים, לֹא יִזְרָענָּהּ
52 חִטִּים, אבל אם קיבלה כדי לזרוע בה חִטִּים, יִזְרָענָּהּ שְׁעוֹרִים, משום
53 שהחיטים מכחישות את הקרקע יותר מן השעורים, ולכן מותר
54 לזרוע שעורים בכל מקרה, אבל חיטים מותר לזרוע רק אם קיבל
55 את הקרקע לשם כך. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹסֵר אף לזרוע
56 שעורים כשקיבל את הקרקע כדי לזרוע בה חיטים.
57 כמו כן אם קיבל את השדה בחכירות כדי לזרוע בה תְּבוּאָה, לֹא
58 יִזְרָענָּהּ קִטְנִית, ואם קיבלה כדי לזרוע בה קִטְנִית, יִזְרָענָּהּ תְּבוּאָה,
59 משום שהקטנית מכחישה את הקרקע יותר מן התבואה, ולכן
60 מותר לזרוע תבואה בכל מקרה, ואסור לזרוע קטנית אלא אם כן
61 קיבל את הקרקע לשם כך. וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹסֵר אף לזרוע
62 תבואה כשקיבל את הקרקע כדי לזרוע בה קטנית:

גמרא

63 הגמרא מבארת את טעמו של רבן שמעון בן גמליאל: אָמַר רַב
64 חִסְדָּא, מַאי טַעְמָא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דִּכְתִיב על אחרית
65 הימים (צפניה ג יג) ’שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל לֹא יַעֲשׂוּ עַוְלָה, וְלֹא יְדַבְּרוּ כָזָב,
66 וְלֹא יִמָּצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תַּרְמִית’, וכשקיבל את השדה כדי לזורעה
67 במין מסוים, ורוצה לזורעה במין אחר, הרי זה נראה כזב ותרמית,
68 שאינו עושה כפי שאמר, ולכן אסור.
69 הגמרא מקשה על דברי רב חסדא בטעמו של רבן שמעון בן
70 גמליאל: מֵיתִיבִי. שנינו בברייתא (לעיל עח:), מַנַּעַת פֵּרוֹת – הגביה
71 של פורים, דהיינו מעות שגובים גבאי הצדקה מבני העיר כדי
72 לחלקם לעניים לצורך סעודת פורים, יתנוה כולה לְצורכי העניים
73 בְּפֵרוֹת בלבד, ולא יאחרוה לאחר פורים ליתנה לקופת הצדקה,
74 וְגַם אֵין מְדַקְדְּקִין בְּדָבָר אם עניים אלו צריכים את כל המעות, או
75 שאינם צריכים את כולן ויתנו להם חלק מהמעות, והמעות
76 שנשארו ינתנו לכיס הצדקה, אלא נותנים את כולם לעניים
77 בפורים. וְאֵין הֶעָנִי שקיבל את המעות לצרכי פורים רַשַּׁאי לִיקַּח מֵהֶן
78 כדי לשלם לסנדלר שיתקין רְצוּעָה לְסַנְדָּלוֹ, כיון שהמעות ניתנו לו
79 לצרכי סעודה בלבד, ואסור לו לשנות ממטרת הצדקה, אֶלָּא אִם
80 כֵּן הִתְנָה שיעשה כן, בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר, שאז ודאי נתנו את
81 הצדקה גם עבור ענין זה, דִּבְרֵי רַבִּי יַעֲקֹב שֶׁאָמַר כן מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר.
82 וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל